

'เอื้อกสุดท้าย'

ก่อนสูญสิ้นความหลากหลายทางชีวภาพ

AFP/UCN

ลีเมอร์ดำตาสีฟ้า (blue-eyed black lemur) หนึ่งในสัตว์ตระกูลไพรเมต 25 สปีชีส์ ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์มากที่สุด

ศ.ดร.วิสุทษ์ ไบไม

“เสือ” อาจเป็นสิ่งที่ชีวิตที่ได้รับความสนใจและถูกกล่าวขานถึงมากที่สุดในปีชาล เพราะจำนวนประชากรเสือที่เหลือน้อยเพียงน้อยนิดจนน่าตกใจและน่าห่วงใยว่าจะสูญพันธุ์ไปในไม่ช้า ทว่า ในธรรมชาติยังมีสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อีกหลายเผ่าพันธุ์ที่กำลังถูกคุกคามและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ไม่น้อยไปกว่าสัตว์ป่าผู้ล่าอันดับสูงสุดของพระมิตอาหาร

เพราะความล้มเหลวในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และลดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้ภายในปี 2010 ตามปฏิญญาที่รัฐบาลประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ให้ไว้เมื่อปี 2002 ทำให้องค์การสหประชาชาติ (ยูเอ็น) ต้องประกาศให้ปีนี้เป็น “ปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ” (International Year of Biodiversity) เพื่อปลุกให้คนทั่วโลกตื่นตัวต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และลดอัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตก่อนที่จะเกินเยียวยา

● รู้จัก “ความหลากหลายทางชีวภาพ”

ศ.ดร.วิสุทษ์ ไบไม ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (Biodiversity Research and Training Program-BRT) หรือ โครงการบีอาร์ที อธิบายว่า ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) เป็นคำใหม่ที่น่าสนใจทางวิชาการอย่างเป็นทางการในประเทศไทยเมื่อปลายปี 2532 ซึ่งหมายถึง ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช สัตว์ จุลินทรีย์ที่ต่างก็มีความหลากหลายในทุกระดับนับตั้งแต่ยีนหรือพันธุกรรม (ดีเอ็นเอหรืออาร์เอ็นเอ) ถึงระดับความหลากหลายของชนิดหรือสปีชีส์ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นสายใยในระบบนิเวศที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการบวนการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตบนโลก และ

กระจายตัวอยู่ทั่วไปบนโลก แต่ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ป่าเขตร้อนที่มีพื้นที่รวมกันเพียง 7% ของผืนแผ่นดินบนโลก แต่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากอย่างเด่นชัด มีรูปแบบของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายมากถึง 90%

ประเทศไทยอยู่ในชัยภูมิที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของโลก มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้สรรพชีวิตกำเนิด อยู่อาศัย และแพร่กระจายพันธุ์ ซึ่งประมาณได้ว่าในประเทศไทยมีความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตราว 10% ของโลก มีพันธุ์พืชมากกว่า 15,000 ชนิด มีนกกว่า 930 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมกว่า 300 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานอีกกว่า 300 ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกกว่า 110 ชนิด และปลาอีกกว่า 1,400 ชนิด ทว่า ความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตเหล่านี้กำลังถูกรุกรานจากเพื่อนร่วมโลก คือ มนุษย์

● “มนุษย์” ดันเหตุแห่งการสูญเสียดiversity ความหลากหลายทางชีวภาพ

“ประเทศไทยเคยมีพื้นที่ป่าประมาณ 70% ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่ถึง 30% สัตว์ป่าที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ ก็ลดจำนวนลงอย่างมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม” ศ.ดร.วิสุทธิ เผยถึงสถานการณ์ในประเทศไทยที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง

ผู้อำนวยการโครงการบีอาร์ทีบอกว่า การพัฒนาประเทศอย่างไม่ยั่งยืนตามแบบทุนนิยมตะวันตก เป็นเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างคนจนกับคนรวย และก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากการบุกรุกทำลายป่า และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนัก ทั้งทรัพยากรชีวภาพ ถ่านหิน น้ำมัน และแร่ธาตุ จนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศตามมาอย่างต่อเนื่อง และเกิดภัยพิบัติรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ก่อให้เกิดการสูญเสีย

ความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศเสียสมดุล และเป็นเหตุให้สิ่งมีชีวิตจำนวนมากต้องสูญพันธุ์ไปในเวลาแค่ไม่กี่สิบปี

● “หลายชีวิต” เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

“ปัจจุบันมีเหลืออยู่ในประเทศไทยเพียงไม่ถึง

100 ตัว ซึ่งจัดอยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อย่างยิ่ง เช่นเดียวกับช้าง พะยูง และโลมา ซึ่งมีจำนวนประชากรลดน้อยลงทุกขณะ ส่วนพืชที่หายากและจัดว่ามีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ก็มีหลายชนิด เช่น ก้นก้วยมหิตล ถั่วแปบช้าง และเฟิร์นข้าหลวงหลังขาว เป็นต้น” ผู้อำนวยการโครงการบีอาร์ทีแจกแจง

ทั้งนี้ จากรายงาน Living Planet Report 2006 ของดับเบิลยูดับเบิลยูเอฟ (World Wild Fund for Nature : WWF) ที่ทำการสำรวจสถานการณ์ของสิ่งมีชีวิตและความหลากหลายทางชีวภาพทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยในช่วงปี 1970-2003 พบว่า มีชนิดและสายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตบนบกสูญพันธุ์ไปแล้วประมาณ 31% สัตว์น้ำจืดที่สูญพันธุ์ไปไม่น้อยกว่า 28% และสัตว์ทะเลที่สูญพันธุ์ไปแล้วกว่า 27%

สำหรับในประเทศไทย สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้ทำการศึกษา สำรวจสถานภาพและถิ่นที่อยู่อาศัย รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลของชนิดพันธุ์หายาก ใกล้สูญพันธุ์ และชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นในกลุ่มสัตว์มีกระดูกสัน

หลังในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2004 โดยครอบคลุมสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และปลา พบว่ามีอยู่ทั้งสิ้น 4,591 ชนิด ในจำนวนนี้ สูญพันธุ์ไปแล้ว 6 ชนิด สูญพันธุ์ในธรรมชาติแล้ว 7 ชนิด และอีก 84 ชนิด ในจำนวนกว่า 500 ชนิด ของชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามจัดเป็นชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง

ในปี 2005 สผ.ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดำเนินการศึกษาสำรวจ วิเคราะห์สถานภาพพรรณพืชที่

AFP

แรดสุมาตราในเขตอุทยานแห่งชาติลิ้มปุง ประเทศอินโดนีเซีย หนึ่งในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ตกอยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง

ASTVผู้จัดการรายวัน ASTV Poo Jakkam Daily Circulation: 300,000 Ad Rate: 1,500	Section: CLICK/วิทยาศาสตร์ วันที่: ศุกร์ 26 กุมภาพันธ์ 2553 ปีที่: 2 ฉบับที่: 399 หน้า: 39(บน) Col.Inch: 163.75 Ad Value: 245,625 PRValue (x3): 736,875 คลิป: สีสี่ หัวข้อข่าว: 2010 “เหือกสุดท้าย” ก่อนสูญสิ้นความหลากหลายทางชีวภาพ
---	--

พบในประเทศไทย และรวบรวมรายชื่อพืชถิ่นเดียว พืชหายาก พืชมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ และพืชใกล้สูญพันธุ์ของประเทศ ได้จำนวน 1,410 ชนิด ใน 137 วงศ์

ได้แก่ เฟิร์น พืชเมล็ดเปลือย พืชใบเลี้ยงเดี่ยว และพืชใบเลี้ยงคู่ พบว่ามี 20 ชนิด ที่อยู่ในสถานะ “ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง” ส่วนชนิดพันธุ์พืชที่คาดว่าสูญพันธุ์ไปจากถิ่นที่อยู่ในธรรมชาติแล้ว มี 2 ชนิด คือ ฟ้ามุ่ยน้อยและโศกระยา

● “ผืนป่ามรดกโลก” อนุรักษ์ไว้คล้ายยันต์กันผี

แม้ว่าประเทศไทยจะสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพไปแล้วส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังมีอีกหลายส่วนที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ได้เป็นอย่างดี เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ

“ผืนป่ามรดกโลกเป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีคุณค่า แต่การได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกก็เหมือนเป็นแค่ยันต์กันผี กันไม่ให้ถูกทำลายลงไปมากกว่านี้ แต่ถ้าหากเราไม่มีมาตรการการอนุรักษ์อย่างจริงจัง ดูแลไม่ทั่วถึงและไม่ดีพอ และปล่อยให้เสื่อมโทรมลง ก็มีสิทธิ์ถูกถอดออกจากการเป็นมรดกโลกได้เหมือนกัน อย่างกรณีที่มีโครงการตัดถนนผ่านอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ปางสีดา หากไม่พิจารณาให้รอบคอบถึงผลดีผลเสีย ก็อาจจะทำให้เขาใหญ่พินาศจากการเป็นมรดกโลกได้” ศ.ดร.วิสุทธิเผย

● “เหือกสุดท้าย” ก่อนสูญสิ้นความหลากหลายทางชีวภาพ

ศ.ดร.วิสุทธิ กล่าวว่า การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เนื่องจากเรายังไม่รู้ถึงความหลากหลายทางชีวภาพดีพอ เราไม่รู้ว่ามีอะไรบ้าง และมีมากน้อยเพียงใด เราจึงไม่รู้ว่าจะสูญเสียอะไรไปบ้างแล้ว ยังมีพืช สัตว์ จุลินทรีย์อยู่อีกจำนวนมากที่เรายังไม่รู้จัก ยังไม่มีการค้นพบ

ศ.ดร.วิสุทธิ ผู้ก่อตั้งโครงการบีอาร์ทีพยายามผลักดันการศึกษาวิจัยและพัฒนาบุคลากรด้านความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทยมานานถึง 15 ปี กล่าวอีกว่า เราจึงต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพให้มากพอก่อน แล้วจึงกำหนดนโยบายและมาตรการการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมและจริงจัง แต่ที่ผ่านมาการกำหนดนโยบายและมาตรการฯ ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลทางวิชาการ มันจึงทำอะไรไม่ได้มากนักอย่างที่ทุกคนอยากเห็น

“การที่ยูเอ็นกำหนดให้ปีนี้เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ เหมือนบอกให้รู้ว่าเป็น “เหือกสุดท้าย” ที่เราจะรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของโลกไว้ได้” คำบอกกล่าวของ ศ.ดร.วิสุทธิ ที่ดูไม่ผิดแผกไปจากที่ ศ.บ็อบ วัตสัน (Prof. Bob Watson) อดีตประธานคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ ไอพีซีซี (IPCC) เคยกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า เราอยู่ในสถานการณ์อันตรายที่เข้าใกล้ “จุดพลิกผันที่มีอาจหวนคืน” (point of no return) มากเข้าไปทุกที ■

สถานภาพของชนิดพันธุ์ต่างๆ

สหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ หรือ ไอยูซีเอ็น (International Union for Conservation of Nature: IUCN) ได้กำหนดเกณฑ์การจำแนกสถานภาพของชนิดพันธุ์ต่างๆ ไว้ดังนี้

Extinct (EX) : สูญพันธุ์ ไม่พบชนิดพันธุ์นั้นๆ ในพื้นที่เดิมที่เคยอาศัยอยู่ในฤดูกาลที่เหมาะสม และมีการระบุแน่ชัดว่าประชากรตัวสุดท้ายของชนิดพันธุ์นั้นตายลงอย่างไม่มีข้อสงสัย ในประเทศไทยมี 6 ชนิด เช่น สมัน, นกพงหย้า, นกช้อนหอยใหญ่ และปลาหางไหม้ เป็นต้น

Extinct in the wild (EW) : สูญพันธุ์ในธรรมชาติ ไม่พบชนิดพันธุ์นั้นๆ ในพื้นที่เดิมที่เคยอาศัยอยู่ในฤดูกาลที่เหมาะสม แต่ยังมีบางส่วนมีชีวิตอยู่รอดในพื้นที่เพาะเลี้ยง เช่น สวนสัตว์ ในประเทศไทยมี 7 ชนิด ได้แก่ นกกระเรียนไทย, นกช้อนหอยดำ, กูปรี, ละองหรือละมั่ง, กระซู่, แรด และ ตะโขง

Endangered (EN) : ใกล้สูญพันธุ์ ชนิดพันธุ์ที่ประสบกับความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ในธรรมชาติในอนาคตอันใกล้

Vulnerable (VU) : มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ ชนิดพันธุ์ที่ยังไม่ถึงขั้นใกล้สูญพันธุ์ แต่เสี่ยงสูญพันธุ์ในอนาคตอันใกล้

Near Threatened (NT) : ใกล้ถูกคุกคาม ชนิดพันธุ์ที่ปัจจุบันยังไม่ถูกคุกคาม แต่มีแนวโน้มในอนาคตอันใกล้ ■

สมัน กวางชนิดหนึ่ง
ที่พบเฉพาะในไทย
และสูญพันธุ์
ไปแล้วกว่า 70 ปี

www.ku.ac.th/AgrInfo/wild/tip6.html

(อ่านข้อมูลเพิ่มเติมและเกณฑ์กำหนดในการจำแนกสถานภาพของสิ่งมีชีวิตได้ที่ [ฐานข้อมูลชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามในประเทศไทย](http://chm-thai.onep.go.th/RedData/Default.aspx) สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติ <http://chm-thai.onep.go.th/RedData/Default.aspx>)